

УДК 378.145

Доценко Олена Леонідівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

o.dotsenko@kubg.edu.ua

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглядаються особливості формування мовної та комунікативної компетентності студентів-нефілологів; розкрито специфіку врахування ступеня комунікативного наповнення спеціальності під час визначення обсягу і змісту лінгвістичної складової навчального плану підготовки бакалавра та магістра; запропонований орієнтовний перелік навчальних дисциплін лінгвістичного циклу для студентів з комунікативно наповненими та комунікативно ненаповненими спеціальностями.

Ключові слова: лінгвістика; мовна компетентність; комунікативна компетентність.

Розмови про солов'їну й калинову українську мову, що точилися протягом десятиріч, ніяк не сприяли підвищенню її статусу в суспільстві та реалізації однієї з провідних функцій державної мови – консолідації українського народу. Погіршувала ситуацію і недосконала система лінгвістичної підготовки студентів вищих навчальних закладів, що зводилася здебільшого до формування навичок оформлення документів різних типів на заняттях з «Ділової української мови». Перша спроба перейти до обговорення й запровадження конкретних шляхів удосконалення викладання лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах відбулася 2009 року під час Всеукраїнської наради з питань викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у вищих навчальних закладах, що відбулася на виконання Розпорядження Міністерства освіти і науки України від 16 лютого 2009 р. № 26-р. Іван Олександрович Вакарчук, який на той час очолював Міністерство освіти і науки України, під час наради наголошував на необхідності «розширити зміст цієї навчальної дисципліни і незалежно від профілю навчального закладу спрямовувати курс на вивчення особливостей застосування української мови для кожної спеціальності» [4]. Говорили керівництво МОН та викладачі ВНЗ про надмірну увагу до оформлення документації, орієнтацію на майбутній фах

студента, необхідність запровадження обов'язкового державного екзамену з «Української мови (за професійним спрямуванням)». Результатом всеукраїнського обговорення стала затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2009 р. № 1150 програма курсу «Української мови (за професійним спрямуванням)», яка декларує, що «завдання вищої школи — готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху». Проте майже третину аудиторних годин програмою передбачено на вивчення особливостей оформлення документів і різних форм усного спілкування («мозкового штурму», ділової бесіди тощо).

Питання лінгвістичної підготовки студентів-нефілологів ставало предметом дослідження не лише викладачів-практиків, а й науковців. Зокрема Е. Ветрова вивчала особливості використання інноваційних технологій у викладанні української мови студентам нефілологічних спеціальностей, їхню взаємодію з традиційними методами навчання [1]. І. П. Дроздова проаналізувала теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю [2]. Визначенню аспектів проблеми мовної підготовки студентів-нефілологів в умовах переходу до кредитно-модульної системи присвячені розробки К.Я. Климової [3]. Однак в умовах набуття чинності нового законодавству про вищу освіту виникла можливість «втрутитися» в навчальні плани підготовки бакалаврів та магістрів, а отже, поліпшити стан викладання лінгвістичних дисциплін студентам нефілологічних спеціальностей. З огляду на вищевикладене вважаємо за потрібне розглянути деякі аспекти організації лінгвістичної підготовки студентів-нефілологів з урахуванням їхньої спеціалізації.

Під час уведення лінгвістичних дисциплін до навчальних планів підготовки бакалаврів та магістрів необхідно врахуванням нормативні вимоги до фахівця відповідної кваліфікації та спеціальності, визначені відповідними освітньо-кваліфікаційними характеристиками і освітньо-професійними програмами

підготовки бакалавра й магістра. За цим критерієм можна розмежувати комунікативно наповнені спеціальності (вчителі, юристи, журналісти тощо) та спеціальності з обмеженим комунікативним наповненням (інженери, програмісти тощо), визначити зміст і обсяг усього циклу лінгвістичних дисциплін у кредитах для кожної категорії. Наприклад, для комунікативно наповнених спеціальностей таких обсяг може становити 5-6 кредитів на повний курс навчання (бакалавр, спеціаліст, магістр), а для спеціальностей з обмеженим комунікативним наповненням – 3-4 кредити.

Для студентів нефілологічних спеціальностей з обмеженим комунікативним наповненням варто передбачити два лінгвістичні блоки:

1. Зміст нормативної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» має визначатися потребами формування навичок грамотного усного і писемного фахового мовлення, реалізації норм сучасної української літературної мови (орфоепічних, акцентуаційних, графічних, орфографічних тощо) у різних ситуаціях професійного спілкування. Окрім удосконалення навичок володіння студентами нормами сучасної української літературної мови, завданнями дисципліни є: вироблення навичок писемного мовлення, зокрема укладання текстів офіційно-ділового стилю української мови; вироблення навичок усного мовлення, реалізації комунікативних завдань у професійно зорієнтованих ситуаціях спілкування; набуття спеціальних лінгвістичних знань, необхідних у професійній діяльності. Вивчати цю дисципліну варто протягом I року навчання студентів, оскільки у такому разі засвоєння спеціальної професійної лексики і фразеології у процесі вивчення “Української мови (за професійним спрямуванням)” та фахових дисциплін збігатиметься, а отже, буде більш ефективним.

2. Дисципліна другого блоку має бути зорієнтована на вироблення навичок складання текстів наукового стилю, що буде вкрай актуальним, зважаючи на необхідність мовного оформлення бакалаврських і магістерських робіт. Відповідно, викладання такої дисципліни варто передбачити на четвертий рік підготовки.

По-іншому варто організувати мовну й комунікативну підготовку бакалаврів і магістрів комунікативно наповнених спеціальностей. Для таких студентів обов'язковими є щонайменше три лінгвістичних курси протягом навчання:

1. «Українська мова у професійному спілкуванні» – нормативна дисципліна, що викладається протягом перших семестрів навчання бакалаврів і має на меті оволодіння нормами сучасної української літературної мови (графічними, орфоепічними, лексичними, фразеологічними, морфологічними, синтаксичними, стилістичними та пунктуаційними); вироблення стійких навичок їх реалізації в усному та писемному професійному мовленні; вдосконалення культури мовлення, ознайомлення з науковими джерелами, іншими засобами кодифікації мовних норм, якими можна послуговуватися для самостійного вдосконалення культури української мови.

2. Другий блок лінгвістичного циклу для студентів-нефілологів комунікативно наповнених спеціальностей – дисципліни, зорієнтовані на вироблення навичок писемного мовлення, приміром, «Практикум української мови», «Український правопис». Виділення цього блоку зумовлене, по-перше, необхідністю систематичної роботи з удосконалення навичок реалізації норм української мови; по-друге, потребою пролонгації курсу «Українська мова у професійному спілкуванні», що дозволить повторити й закріпити на більш високому рівні вміння грамотно висловлюватися, адже такі вміння без систематичної практики втрачаються. Викладання дисциплін (дисципліни) другого блоку варто передбачити на другий рік навчання студентів ВНЗ.

3. Третій блок лінгвістичного циклу – дисципліни, зорієнтовані на вироблення навичок усного мовлення, засвоєння етикетних форм спілкування. До цього блоку можуть бути введені дисципліни нормативного і вибіркового характеру, метою яких є вироблення комунікативних професійно зорієнтованих умінь, визначених функціональними обов'язками фахівців. З цією метою, наприклад, у ВНЗ системи МВС України викладається нормативна дисципліна – «Риторика». Професіограма співробітника органів внутрішніх справ передбачає вміння вести діалог, організувати процес комунікації, збирати необхідну інформацію, здійснювати

правову пропаганду серед населення, виступати у засобах масової інформації. Крім того, одержуючи фахову освіту за кваліфікацією «Юрист», особа повинна в повному обсязі пізнати судову риторику як один з родів красномовства, який повністю базується на кримінально-процесуальному та цивільному процесуальному законодавстві. Вироблення навичок загальної культури спілкування, що базуються на володінні нормами української мови, можливе також під час опанування студентами дисциплін “Мовленнєвий етикет” або “Культура усного мовлення”. Обсяг таких дисциплін має визначатися вимогами освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців відповідних спеціальностей. Викладання дисциплін (дисципліни) третього блоку варто передбачити на третій рік навчання студентів ВНЗ.

4. Четвертий блок лінгвістичного циклу – спеціальні лінгвістичні дисципліни, зміст яких повинен визначатися професійними потребами майбутніх фахівців. Такі дисципліни слід вводити до навчальних планів для четвертого року підготовки бакалаврів чи у магістерські програми. Наприклад, студентам за напрямом підготовки «Журналістика» викладається дисципліна «Українська мова в засобах масової комунікації», метою якої є вироблення навичок застосування засобів мови під час оформлення й редагування журналістських текстів різних жанрів. Студентам юридичних спеціальностей на третьому або четвертому році опанування бакалаврської програми викладається нормативна дисципліна лінгвістичного спрямування «Юридичне документознавство», метою якої є вивчення правових, мовних і технічних норм документотворення та документообігу, засвоєння етикету ділової кореспонденції, вироблення умінь та навичок укладання документів різних типів відповідно до чинних стандартів і норм сучасної української літературної мови. Нормативною дисципліною магістерської програми майбутніх юристів є «Правнича лінгвістика», покликана систематизувати знання з питань законодавчої регламентації особливостей функціонування мов і варіантів однієї мови в Україні, різних проявів мовленнєвої поведінки, сформувати вміння використовувати засоби мови для створення й інтерпретації юридичних текстів різних жанрів. Завданнями «Правничої лінгвістики» є: 1) вивчення правових питань мови в історичному

аспекті; 2) забезпечення юридичної практики спеціальними лінгвістичними знаннями; 3) розробка лінгвістичних засад проведення експертиз неюридичних текстів; 4) забезпечення проведення лінгвістичної експертизи проектів законів, указів, постанов тощо; 5) унормування термінології мови юридичної науки; 6) підвищення культури мовлення працівників правничих інституцій та ін.

Важливою складовою лінгвістичної підготовки є поліпшення рівня мовної та комунікативної компетентності під час підвищення кваліфікації фахівця. Зважаючи на зміни в системі української літературної мови, зумовлені кодифікацією її норм, що порушувалися через упровадження політики зближення української та російської мов за часів Радянського Союзу, необхідно запровадити викладання дисципліни “Культура української мови” на курсах підвищення кваліфікації спеціалістів, елементом професіограми яких є необхідність володіння мовними та комунікативними нормами.

Отже, концепція безперервної освіти, визначена умовами приєднання України до Болонського процесу, передбачає, з одного боку, поглиблення знань, засвідчених дипломом спеціаліста, з другого – розробку принципово нових підходів до організації навчального процесу, зорієнтованих на знання, уміння й навички необхідні для реалізації в професійній діяльності. Тому запорукою формування й удосконалення мовної та комунікативної компетентності спеціалістів-нефілологів є пролонговане викладання лінгвістичних дисциплін протягом усього періоду навчання у вищому закладі освіти та під час підвищення кваліфікації спеціаліста. При цьому необхідно враховувати ступінь комунікативного наповнення відповідних професій і добирати оптимальні методи та прийоми викладання лінгвістичних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветрова Е. Взаємодія традиційних та інноваційних технологій викладання української мови студентам нефілологічних спеціальностей в умовах кредитно-модульної системи навчання / Е. Ветрова // Всеукраїнська експертна мережа [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=45064.
2. Дроздова І. П. Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю [Текст] : автореф. дис. ... д-ра

- пед. наук : 13.00.02 — теорія та методика навчання (українська мова) / Дроздова Ірина Петрівна ; Херсон. держ. ун-т. — Херсон, 2011. — 44 с.
3. Климова К. Я. Особенности лингвистической подготовки студентов нефилологических факультетов ВНЗ у контексті переходу до кредитно-модульної системи [Текст] / К. Я. Климова. // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2006. — С.29-32.
4. Коваленко О. Державна увага до державної мови / О. Коваленко // Освіта України. — № 22. — 20 березня 2009 р.

Рецензент

Караман С.О – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2015

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ И КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Доценко Елена Леонидовна

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры украинского языка
Киевский университет имени Бориса Гринченка, г. Киев
o.dotsenko@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования языковой и коммуникативной компетентности студентов-нефилологов; раскрыта специфика учета степени коммуникативного наполнения специальности при определении объема и содержания лингвистической составляющей учебного плана подготовки бакалавра и магистра; предложен ориентировочный перечень учебных дисциплин лингвистического цикла для студентов с коммуникативно наполненными и коммуникативно ненаполненными специальностями.

Ключевые слова: лингвистика; языковая компетентность; коммуникативная компетентность.

FORMATION OF THE LANGUAGE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Dotsenko Olena

PhD in philological, associate professor, assistant professor of Ukrainian language
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
o.dotsenko@kubg.edu.ua

Abstract. The article considers the peculiarities of linguistic and communicative competence of students of Non-philological Profile; disclosed specifics of accounting degree communicative filling specialty in determining the scope and content of the linguistic component of the curriculum for the bachelor's and master; proposed indicative list of disciplines linguistic cycle for students with communicative filled and unfilled communicative function.

Keywords: linguistics; language competence; communicative competence.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vetrova E. Interaction of traditional and innovative teaching Ukrainian students of non-philological specialties in a credit-module system / E. Vetrova // Vseukrainska ekspertna merezha [electronic resource]. — Access: [http://experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID = 45064](http://experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=45064). (in Ukrainian)
2. Drozdova I. Theoretical and methodological foundations of professional speech Ukrainian university students of non-philological profile [text]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dok. ped. nauk : spets. 13.00.02 “teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova)” / I. Drozdova ; Kherson. state. Univ. - Kherson, 2011. - 44 p. (in Ukrainian)
3. Klimova K. Ya. Features linguistic preparation of students of non-philological faculty universities in the context of the transition to credit-module system [text] / K. Klimova // Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka. - 2006. - № 30. - P. 29-32. (in Ukrainian)
4. Kovalenko O. Attention to the State official language / O. Kovalenko // Osvita Ukrainy. — № 22. — March 20, 2009. (in Ukrainian)